

Veřejná ochránkyně práv
Mgr. Anna Šabatová, Ph.D.

V Brně dne 6. listopadu 2015
Sp. zn.: 61/2015/DIS/VP

Vážený pane inženýre,

reaguji na Váš dotaz ohledně výkladu ustanovení § 10 antidiskriminačního zákona¹ a možnosti pozůstalých osob domáhat se peněžité satisfakce za nemateriální újmu způsobenou diskriminací.

Úvodem přijměte omluvu za prodlevu, s níž reaguji na Váš dotaz, neboť mi nebylo známo, že se jedná o aktuální věc řešenou soudy, ani kdy končí lhůta pro odvolání. V případě, že jste podal blanketní odvolání, můžete svou argumentaci doplnit podle níže uvedených závěrů.

Než přistoupím k samotnému právnímu rozboru Vašeho případu, považuji za vhodné nejprve uvést, že tato otázka je poměrně komplikovaná a není jednotně řešena. Nepopsal jste bližší okolnosti případu, proto Vám mohu poskytnout pouze právní rozbor stran Vašeho postavení v řízení, v němž byste se v pozici pozůstalého rodiče domáhal ochrany osobnosti své dcery nebo nároků podle antidiskriminačního zákona. Na základě Vašeho podání nemohu posoudit, zda mohlo dojít k diskriminaci. Abych se k Vašemu dotazu mohla vyjádřit, vycházím z ryze teoretického předpokladu, že k diskriminaci došlo, aniž tuto otázku budu hodnotit. Vzhledem ke komplikovanosti případu si Vám dovoluji doporučit, abyste vyhledal vhodného advokáta, který by Vás zastupoval.

Ve svém podání uvádíte, že se domáháte omluvy a finanční náhrady za újmu způsobenou diskriminací. Diskriminace je nerovným zacházením, které zasahuje do důstojnosti člověka. Ochrana lidské důstojnosti je deklarována čl. 1 a čl. 10 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).² Na tuto deklaraci pak v obecné rovině navazuje ustanovení § 3 odst. 2 písm. a) a § 81 občanského zákoníku.³ Tato ustanovení zakládají právo na ochranu důstojnosti člověka a zároveň povinnost všech ostatních subjektů toto právo respektovat a do důstojnosti nezasahovat. Diskriminace je přitom jednou z forem jednání, která zasahují do důstojnosti člověka.⁴

¹ zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějších předpisů

² Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod, ve znění zákona č. 162/1998 Sb.

³ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁴ Viz BOUČKOVÁ, Pavla; HAVELKOVÁ, Barbara; KOLDINSKÁ, Kristina; KÜHN, Zdeněk; KÜHNOVÁ, Eva; WHELANOVÁ, Markéta. Antidiskriminační zákon. Komentář. Praha: C.H. Beck, 2010, s. 19-21. ISBN 978-80-7400-315-8

Antidiskriminační zákon je speciálním předpisem k občanskému zákoníku, a proto se jeho úprava použije přednostně.⁵ Ve zbytku, kdy materie není upravena antidiskriminačním zákonem, se subsidiárně aplikuje občanský zákoník.

Práva dotčené osoby dle občanského zákoníku

Podle ustanovení § 82 odst. 1 občanského zákoníku se může osoba, jejíž osobnost byla dotčena, domáhat, aby bylo od zásahu upuštěno a aby byl odstraněn jeho následek. Po smrti člověka se ochrany jeho osobnosti může domáhat kterákoliv blízká osoba.⁶

Kromě těchto práv se osoba dotčená na důstojnosti může domáhat náhrady škody a nemajetkové újmy podle ustanovení § 2956 občanského zákoníku. Zde však vyvstává otázka, zda se těchto práv mohou domáhat osoby blízké po smrti dotčené osoby. Podle ustanovení § 2009 odst. 2 občanského zákoníku právo věřitele zaniká jeho smrtí, bylo-li plnění ze závazku omezeno pouze na jeho osobu. Práva dle ustanovení § 2956 občanského zákoníku jsou právy z deliktního závazku, který vznikl újmou na přirozených právech. Naproti tomu práva dle ustanovení § 82 odst. 1 občanského zákoníku pocházejí přímo ze zákona, byť vznikají také až deliktním jednáním. Občanský zákoník navíc klade přísnější nároky na vznik práva na náhradu nemateriální újmy v penězích, neboť vyžaduje zavinění na straně škůdce.⁷ Naproti tomu ochrana osobnosti podle ustanovení § 81 a násl. občanského zákoníku vychází z objektivní odpovědnosti, tj. odpovědnosti za výsledek. Může se tak jevit, že se jedná o dva odlišné okruhy práv.

Z těchto důvodů je třeba se zabývat otázkou, zda se ustanovení § 82 odst. 2 občanského zákoníku vztahuje také na práva dle ustanovení § 2956 občanského zákoníku. Teorie se s touto otázkou vypořádává rozdílně. Podle některých autorů je právo na náhradu nemajetkové újmy natolik spjata s dotčenou osobou, že podle jejich názoru zaniká smrtí této osoby.⁸ Podle jiných autorů se tohoto práva mohou domáhat osoby blízké, právě s odkazem na ustanovení § 82 odst. 2 občanského zákoníku.⁹ Vyjasnění této otázky může přinést jedině rozhodovací činnost soudů. Nejsou mi však známy případy, ve kterých by se touto otázkou zabývala praxe po nabytí účinnosti současného občanského zákoníku. Vzhledem k novosti úpravy také doposud neexistuje žádné rozhodnutí některého z vrcholných soudů, tj. Nejvyššího soudu, případně Ústavního soudu. Zodpovězení uvedené otázky je proto nejasné.

⁵ Viz BOUČKOVÁ, Pavla; HAVELKOVÁ, Barbara; KOLDINSKÁ, Kristina; KÜHN, Zdeněk; KÜHNOVÁ, Eva; WHELANOVÁ, Markéta. Antidiskriminační zákon. Komentář. Praha: C.H. Beck, 2010, s. 122-123.

Citovaný komentář se sice zabývá vztahem antidiskriminačního zákona a předchozího, již neplatného občanského zákoníku (zákon č. 40/1964 Sb.). Vztah těchto předpisů, tj. kodexu soukromého práva a antidiskriminačního zákona zůstal stejný.

⁶ Ustanovení § 82 odst. 2 občanského zákoníku.

⁷ Srov. ustanovení §2910 a §2911 občanského zákoníku.

⁸ Např. LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 491. ISBN 978-80-7400-529-9

⁹ Např. Doc. JUDr. Tomáš Doležal, Ph.D., LL.M., Ústav státu a práva Akademie věd ČR.

In: MELZER, F.; TÉGL, P. a kol.: *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1- 117*. Praha: Leges, 2013. s.

Práva dotčené osoby dle antidiskriminačního zákona

Občanský zákoník představuje pouze obecnou úpravu ochrany důstojnosti člověka. V případě, že byla osoba diskriminována, poskytuje jí ustanovení § 10 antidiskriminačního zákona zvláštní práva. Může se tak domáhat upuštění od diskriminace, odstranění následků diskriminace a přiměřeného zadostiučinění. Samotné přiměřené zadostiučinění může spočívat buď v omluvě, anebo v peněžité satisfakci.¹⁰ Ustanovení § 10 antidiskriminačního zákona je tak speciální k ustanovení § 82 odst. 1 občanského zákoníku.¹¹ Osoba dotčená diskriminací si proto nemůže vybírat, zda bude věc žalovat podle občanského zákoníku, jako ochranu osobnosti, nebo podle antidiskriminačního zákona, jako ochranu před diskriminací. Ochrana před diskriminací představuje speciální úpravu, a proto je třeba postupovat podle antidiskriminačního zákona.¹² Jelikož antidiskriminační zákon neobsahuje vlastní úpravu dotýkající se ochrany práv oběti diskriminace po její smrti, mám za to, že je třeba subsidiárně aplikovat obecnou úpravu § 82 odst. 2 občanského zákoníku, neboť diskriminace je speciálním typem zásahu do osobnosti člověka. Opačný výklad, tj. že se nelze domáhat práv plynoucích z diskriminačního jednání po smrti přímé oběti, by byl v rozporu se smyslem a účelem zákazu diskriminace. Diskriminační jednání by v takovém případě nebylo nijak sankcionováno. Náhrada újmy způsobené diskriminací má totiž nejen satisfakční charakter, ale též sankční a preventivní.¹³

Eurokonformní výklad antidiskriminačního zákona

Antidiskriminační zákon sice reflektuje zejména ochranu lidské důstojnosti a zákaz diskriminace deklarované Listinou, byl však přijat až jako reakce na unijní antidiskriminační směrnice, které zavázaly členské státy přijmout obdobnou úpravu.¹⁴ Z těchto důvodů musí být antidiskriminační zákon vykládán v souladu se směrnicemi, které provádí.¹⁵ Žádná z těchto směrnic však neupravuje zákaz diskriminace z důvodu zdravotního postižení při poskytování zdravotních služeb. Na Vaš případ proto nedopadá unijní úprava, jíž byste se mohl dovolávat. Nelze se proto ani bez dalšího opřít o judikaturu Soudního dvora Evropské unie, který podává výklad toliko unijního práva. Domnívám se však, že s ohledem na jednotnost právního řádu by měl být antidiskriminační zákon vykládán konzistentně, bez ohledu na to, zda v konkrétním případě provádí unijní směrnice, anebo vnitrostátní Listinu. Z těchto důvodů považuji za vhodné ve Vašem případě aplikovat závěry Soudního dvora EU analogicky. V opačném případě by došlo k neodůvodněnému poskytnutí odlišné míry

¹⁰ Ustanovení § 10 odst. 2 antidiskriminačního zákona.

¹¹ Ke stejnému závěru, byť ve vztahu k ustanovení § 13 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31. 12. 2014, dospěla také doktrína. Srov. BOUČKOVÁ, Pavla; HAVELKOVÁ, Barbara; KOLDINSKÁ, Kristina; KÜHN, Zdeněk; KÜHNOVÁ, Eva; WHELANOVÁ, Markéta. Antidiskriminační zákon. Komentář. Praha: C.H. Beck, 2010, s. 286.

¹² Viz BOUČKOVÁ, Pavla; HAVELKOVÁ, Barbara; KOLDINSKÁ, Kristina; KÜHN, Zdeněk; KÜHNOVÁ, Eva; WHELANOVÁ, Markéta. Antidiskriminační zákon. Komentář. Praha: C.H. Beck, 2010, s. 286.

¹³ Této problematice se blíže věnuji v následující části.

¹⁴ Výčet těchto směrnic podává komentář k antidiskriminačnímu zákonu. BOUČKOVÁ, Pavla; HAVELKOVÁ, Barbara; KOLDINSKÁ, Kristina; KÜHN, Zdeněk; KÜHNOVÁ, Eva; WHELANOVÁ, Markéta. Antidiskriminační zákon. Komentář. Praha: C.H. Beck, 2010, s. 32-36.

¹⁵ Blíže k problematice eurokonformního výkladu WHELANOVÁ, Markéta. Účinky unijního práva ve světle judikatury Soudního dvora. *Správní právo*, 2011, č. 3, s. 74-89. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/ucinky-unijniho-prava-ve-svetle-judikatury-soudniho-dvora.aspx>

ochrany před diskriminací v závislosti na chráněném důvodu a oblasti života. Takové rozdělení by navíc nesledovalo žádný racionální cíl.

Podle antidiskriminačních směrnic jsou státy povinny stanovit systém sankcí za porušení zákazu diskriminace. Sankce musejí být účinné, přiměřené a odrazující. Součástí systému sankcí může být také náhrada škody poškozenému.¹⁶ Náhrada škody tak může plnit sankční funkci, což je pro kontinentální právní systém, kam spadá také český právní systém, poněkud neobvyklé. Taková úprava je naopak zcela běžná v angloamerickém právním systému, který pracuje s tzv. civilními delikty.

Vzhledem k požadavku směrnic na represivní a preventivní efekt sankcí za diskriminaci, a také povinnosti státních orgánů, včetně soudů, vykládat vnitrostátní úpravu v souladu s jejím unijním předobrazem, se domnívám, že ustanovení § 10 antidiskriminačního zákona by mělo být vykládáno ve prospěch ochrany před diskriminací. V opačném případě by diskriminační jednání nemohlo být po smrti diskriminované osoby nijak sankcionováno. Ochrana před diskriminací ostatně neslouží pouze k obraně vlastních zájmů dotčeného jednotlivce, ale vždy, alespoň částečně, slouží k obraně neurčitého počtu osob, které by mohly být v budoucnu diskriminací dotčeny.¹⁷ Preventivní funkci peněžitému zadostiučinění přiznává také rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 10. července 2009, sp. zn. 30 Cdo 4431/2007.¹⁸ Systém sankcí však musí být účinný, přiměřený a odrazující i v případě, že neexistuje konkrétní oběť diskriminace.¹⁹ Tím spíše by měl být systém sankcí odrazující v případě, kdy diskriminace má konkrétní oběť. Smrt oběti diskriminace podle mého názoru nemá vliv na nutnost sankcionovat diskriminační jednání. Přestože peněžité zadostiučinění v tomto případě již nemůže mít reparativní funkci, stále je potřeba dostát preventivní a represivní funkci peněžitého zadostiučinění. Tím se ostatně náhrada způsobené újmy v případě diskriminace liší od obecné náhrady újmy na osobnostních právech.

Osoba dotčená dle § 10 antidiskriminačního zákona

Vedle výše podané argumentace stran vztahu občanského zákoníku a antidiskriminačního zákona se lze domáhat peněžité satisfakce také přímo prostřednictvím antidiskriminačního zákona. Tyto dvě cesty ale vedle sebe neobstojí a záleží na Vás a Vašem advokátovi, jakou procesní strategii zvolíte. Osobně se však přikláním k předešlému výkladu.

Ustanovení § 10 antidiskriminačního zákona přiznává práva osobám dotčeným diskriminačním jednáním. Vzhledem k účelu antidiskriminačního zákona, tj. poskytnout ochranu právu na rovné zacházení, a výše rozebrané povinnosti zavedení účinného, přiměřeného a odrazujícího systému sankcí, by pojem osoba dotčená diskriminačním jednáním měl být vykládán širěji, než pouze jako osoba přímo dotčená diskriminací. Vzhledem k tomu, že přímá oběť diskriminace se

¹⁶ Ustanovení čl. 17 směrnice Rady 2000/78/ES, čl. 15 směrnice Rady 2000/43/ES a čl. 25 směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/54/ES.

¹⁷ K tomu blíže BOUČKOVÁ, Pavla; HAVELKOVÁ, Barbara; KOLDINSKÁ, Kristina; KÜHN, Zdeněk; KÜHNOVÁ, Eva; WHELANOVÁ, Markéta. Antidiskriminační zákon. Komentář. Praha: C.H. Beck, 2010, s. 295-297.

¹⁸ „*Relutární zadostiučinění plní především satisfakční funkci, i když úlohu preventivního významu zákonu odpovídajícího a spravedlivého zadostiučinění nelze vylučovat.*“

¹⁹ Rozsudek Soudního dvora EU ze dne 10. července 2008, C-54/07, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding proti Firma Feryn NV, bod 40.

z nejrůznějších důvodů často diskriminačnímu jednání nebrání,²⁰ považuji za vhodné, aby se, s ohledem na efektivitu zákazu diskriminace a ochrany práva na rovné zacházení, mohly práv podle ustanovení § 10 antidiskriminačního zákona domáhat také osoby blízké přímé oběti diskriminace. Tedy takové osoby, které újmu diskriminovaného člověka důvodně považují jako újmu vlastní.²¹

Vážený pane inženýre, doufám, že Vám má právní analýza pomůže v dalším soudním řízení. Vzhledem k tomu, že jsem neměla k dispozici vyhotovení rozsudku, nemohla jsem blíže reagovat na argumenty soudu a svou metodickou pomoc zaměřit konkrétněji na Váš případ. Byla bych proto ráda, kdybyste mi později mohl poskytnout rozhodnutí soudů ve Vaší věci. Tyto informace bych využila pro své další působení v případě, že by se na mě v budoucnu obrátila osoba v obdobném postavení. Dovolím si také uvést, že jsem ze zákona vázána mlčenlivostí, a proto Vaše osobní údaje neposkytnu žádné třetí osobě.

Přivítám, vyrozumíte-li mě o vývoji Vašeho sporu, případně o jeho závěrech. V soudním řízení Vás sice nemohu zastupovat, ale mohu Vám poskytovat metodickou pomoc, jak bránit svá práva před soudem.

V případě potřeby se prosím i nadále obraťte na Mgr. Vojtěcha Pospíšila, právníka Kanceláře veřejného ochránce práv, jehož jsem pověřila přípravou podkladů k Vašemu případu.

S pozdravem

Mgr. Anna Š a b a t o v á, Ph.D., v. r.
(dopis je opatřen elektronickým podpisem)

²⁰ Viz *Diskriminace v ČR: Oběť diskriminace a její překážky v přístupu ke spravedlnosti* [online] Kancelář veřejného ochránce práv, 2015 [cit. 5. 11. 2015] Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/vyzkum/CZ_Diskriminace_v_CR_studie.pdf

²¹ Viz ustanovení § 22 odst. 1 občanského zákoníku.